

SLOVENSKO-RUSKÉ VZŤAHY V KONTEXTE ENERGETICKEJ POLITIKY V NADVÄZNOSTI NA ENERGETICKÚ KRÍZU V ROKU 2009

SLOVAK-RUSSIAN RELATIONSHIPS IN THE CONTEXT OF ENERGY POLICY IN CONNECTION WITH ENERGY CRISIS IN 2009

Štefan MACEJÁK¹

SUMMARY:

An effort of each country, including the Slovak republic, is oriented to providing its security and constantly sustainable development, which is, except of other matters and relations, dependant on security of energy supply for adequate price. Therefore, an author, in the article, focuses on the 2009 gas crisis in Slovakia. On the basis of that situation, he tries to find out steps taken by the Slovak government against the future potential similar situation. He also describes changes in legislation and the project realized by the companies which are involved in Slovak gas industry in order to avoid similar situation in the future.

KEYWORDS: Security, energy, supply, gas, relations, policy, crisis, and industry.

ÚVOD

Snaha každej krajiny, Slovenskú republiku nevynímajúc, smeruje k zaisteniu svojej bezpečnosti a zároveň zabezpečeniu trvalo udržateľného ekonomického rozvoja. Ten je, okrem iného podmienený aj bezpečnosťou dodávok energií za primeranú cenu [1]. Z hľadiska energetickej bezpečnosti, pozícia Slovenskej republiky na geopolitickej mape Európy má niekoľko kladov aj záporov. Jedným zo základných záporov je poloha v kontexte rozloženia nerastného bohatstva v tomto regióne a taktiež aj politické rozdelenie síl v minulom storočí, ktoré spôsobilo v jeho druhej polovici úplnú závislosť Slovenskej republiky na dovoze nerastného bohatstva v podobe plynu z Ruskej federácie.

Rozpad Sovietskeho zväzu a následná transformácia bývalých krajín Sovietskeho bloku a ich snahy o integráciu do západných štruktúr spôsobili do určitej miery naštrbenie vzťahov. Tento fakt, ale nemal vplyv na existujúcu štruktúru spôsobu zásobovania Stredoeurópskeho priestoru zemným plynom z Ruska ako väčšinovým dodávateľom nielen do nášho regiónu, ale aj do priestoru Európy ako takej [2]. Faktom je, že po postupnej transformácii

krajín Stredoeurópskeho priestoru a následnej integrácii ako do Severoatlantickej aliancie, tak aj do Európskej únie dochádza k postupnej, ale nie úplne novej reintegrácii vzťahov medzi Ruskou federáciou a krajinami Stredoeurópskeho priestoru.

V posledných rokoch môžeme sledovať snahy ako Ruskej strany, tak aj politikov na úrovni členských štátov Európskej únie, ale taktiež aj predstaviteľov Európskej únie zaviesť určité pravidlá pre spoločnú komunikáciu a obchod v oblasti obchodovania s plynom. Snahy v rámci Európskej únie môžeme v oblasti liberalizácie trhov s energiami sledovať už od polovice 90. rokov minulého storočia a v súčasnosti je táto integračná fáza liberalizácie energetických trhov v poslednej záverečnej fáze, ktorá by mohla v budúcnosti prispieť k možnosti vzniku reálnej konkurencie na energetických trhoch Európskej únie. Mnohé členské štáty proti tejto aktivite vyvíjali obrovský tlak, ale keďže liberalizácia trhov je úzko prepojená aj s otázkami environmentálnymi a otázkami spojenými s energetickou bezpečnosťou v rámci Európskej únie. Na strane druhej je energetická politika Ruskej federácie, ktorá je v súčasnosti do veľkej miery závislá od odberu energetických surovín

¹ Štefan MACEJÁK, PhDr., Mgr., PhD., Ústav politických vied, Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, Kráľovská 386/11, 909 01 Skalica, e-mail: s.macejak@sevs.sk.

odberateľmi z priestoru Európskej únie, aj keď faktom ostáva, že ich nerastné bohatstvo je veľmi zaujímavé aj pre odberateľov z Ázie a to najmä v podobe Čínskej ľudovej republiky a Indie, kde už v súčasnosti existujú alternatívne riešenia pre spojenie týchto trhov.

Z tohto dôvodu je potrebné v rámci Európskej únie pripraviť alternatívne riešenia v oblasti energetickej bezpečnosti, vzhľadom na fakt, že v súčasnosti sa energetická politika stala významným faktorom zahraničnej politiky Ruskej federácie voči „západu“ a krajinám bývalého Sovietskeho zväzu. Situácia, ktorá vznikla v roku 2009 bola len vyvrcholením zápasu záujmov jednotlivých zúčastnených strán v rámci plynárenského priemyslu na území Ruskej federácie a Ukrajine. V tomto spore, ktorý trval skoro desaťročie išlo o mocenské záujmy Gazpromu na strane jednej a o vyrokovanie cien zo strany Ukrajiny na strane druhej za takých podmienok, aké mali ešte v čase, keď boli súčasťou Sovietskeho zväzu. Každá zo zainteresovaných strán si kládla podmienky, tak aby z danej situácie vyšlo z čo najvýhodnejšími podmienkami.

Skutočnosť je ale taká, že pozícia Gazpromu a Ruskej vlády bola oveľa silnejšia a preto nenájdienie kompromisu medzi predstaviteľmi oboch strán spôsobilo, že v januári 2009 bol prvýkrát v histórii od roku 1972 zastavený tranzit plynu na územie Slovenskej republiky.² Tento fakt vyvolal horúcu diskusiu ako na politickej scéne tak aj v odbernej verejnosti, ktorá sa začala zaoberať otázkou krízovej situácie. V rámci našej krajiny existuje legislatívne vymedzenie takejto situácie, ale len v teoretickej podobe, keďže sa do januára 2009 takáto situácia nikdy neuskutočnila. Situácia bola s pohľadu Slovenskej zahraničnej politiky a taktiež aj s pohľadu Hospodárstva Slovenskej republiky kritická a bolo treba k nej zaujať stanovisko tak, aby sa podarilo v danom momente zabezpečiť plynulý chod krajiny bez toho, aby boli ohrozené základné funkcie štátu. Niektoré situácie v minulosti (pred rokom 2009) spôsobili, že legislatíva v rámci Slovenskej republiky bola upravená, tak aby dokázala efektívne zvládať (v teoretickej rovine) situácie oveľa menej kritické ako tá, ktorá nás v roku 2009 postihla. Slovenská republika je od roku 2004 od mája aj členskou krajinou Európskej únie, ktorá má tiež svoju legislatívny rámec aj v oblasti energetickej bezpečnosti a členské krajiny sú povinné zabezpečiť určitý štandard na svojom

² Plyn z Ruskej federácie v súčasnosti pokrýva približne 60% až 70% celkovej spotreby v rámci Európy.

území v režime, ktorý je záväzný pre všetky členské krajiny. Európskej únie Slovenskú republiku nevynímajúc. Situácia z roku 2009 bola atypickou situáciou a žiadny krízový scenár z takouto modelovou situáciou nepočítal.

1. LEGISLATÍVNE VYMEDZENIE PRE KRÍZOVÉ SITUÁCIE V OBLASTI PLYNÁRENSKÉHO PRIEMYSLU NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Slovenská republika je členskou krajinou Európskej únie a na jej území platí niekoľko legislatívnych úprav, ktoré majú zabezpečiť v oblasti plynárenského priemyslu optimálne dodávky plynu ako pre domácnosti tak aj hospodárske subjekty. Na území Slovenskej republiky platí niekoľko zákonov, ktoré sa zaoberajú bezpečnosťou dodávok plynu.

Vyhláška č. 459/2008 MH SR Z. z. § 6, ktorý hovorí nasledovne - Štandardom bezpečnosti dodávok plynu je zabezpečenie bezpečnej a spoľahlivej dodávky plynu pre koncových odberateľov plynu v prípadoch:

- prerušenia alebo obmedzenia dodávok plynu minimálne počas 10 týždňov v rozsahu 30 % z celkového súčtu denného objemu dodávky plynu na základe všetkých zmlúv o dodávke plynu pre koncových odberateľov plynu alebo zmlúv o nákupe plynu od výrobcu plynu alebo od dodávateľa plynu z územia Európskej únie alebo z územia tretích štátov,
- spotreby plynu v piatich po sebe nasledujúcich dňoch počas, ktorých sú namerané extrémne nízke vonkajšie teploty, keď priemerná denná teplota na vymedzenom území klesne pod mínus 12° C,
- potreby pokrytia spotreby plynu na vymedzenom území vyvolanej vývojom nízkych vonkajších teplôt v období najchladnejšieho obdobia, ktoré sa vyskytlo za posledných 20 rokov predchádzajúcich danému roku v období od 1. októbra do 31. marca [3].

Táto vyhláška je plne v súlade so smernicou Rady 2004/67/ES o opatreniach na zaistenie primeranej úrovne bezpečnosti dodávok plynu.³ K úprave tejto vyhlášky došlo na základe skúseností, ktoré vyplynuli z udalostí v roku 2006, kedy na Slovensko začal prichádzať plyn v obmedzených dodávkach z Ukrajiny a z dôvodu snáh Ruskej federácie

³ Smernica nebola pre danú situáciu v roku 2009 dostatočná a preto musela vláda Slovenskej republiky prijať dodatočné opatrenie.

zmeniť doterajšiu zmluvu o dodávkach plynu pre Ukrajinu a získať tak vplyv a kontrolu nad časťou plynárenského priemyslu na Ukrajine. Tento postup bol dohodnutý s predstaviteľmi vlády, lenže došlo k oranžovej revolúcii v roku 2005, kedy sa do vedenia krajiny dostáva opozícia, ktorá od pripravených obchodov odstúpila a nesúhlasila z navrhovaným scenárom, čo spôsobilo následnú reakciu Ruskej federácie a odstavenie plynu do Ukrajiny. Tento výpadok si Ukrajiny vykryla čerpaním plynu z tranzitu, čím došlo k obmedzeniu dodávok plynu do krajín pôvodu určenia a teda aj na územie Slovenskej republiky. Preto bolo potrebné upraviť zákonné podmienky pre dané situácie. Následne dochádzalo k ďalším „nedorozumeniam a neakceptovaniam dohôd medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou čo spôsobovalo vyhrocovanie situácie, ktorá bola zo strany Ruskej federácie a Gazpromu z dôvodu snáh dosiahnutia svojich záujmov v plynárenskom priemysle Ukrajiny. Tieto legislatívne kroky neboli dostatočné pre situáciu, ktorá sa odohrala na začiatku roka 2009, kedy došlo k úplnému odstaveniu dodávok plynu cez Ukrajinu na územie Slovenskej republiky po dobu.

V rámci bezpečnosti dodávok plynu na území Slovenskej republiky je vybudovaných niekoľko zásobníkov plynu, ktoré sú využívané v normálnej prevádzke na vyrovnanie sezónnych rozdielov v systéme plynovodov a v režime krízovom majú slúžiť na zabezpečenie dodávok plynu v prípade výpadkov dodávok plynu na naše územie. V súčasnosti na Slovensku prevádzkujú zásobníky plynu dve spoločnosti Nafta Gbely a Pozagas. Zásobníky Nafty Gbely majú pracovnú kapacitu 2,5 miliardy kubíkov zemného plynu, do zásobníka spoločnosti Pozagas sa zmestí asi 600 miliónov m³ [4]. V skutočnosti táto kapacita k pomeru ročnej spotreby nemá v rámci Európskej únie obdobu pretože je schopná pokryť polovicu ročnej spotreby Slovenskej republiky.

2. CHRONOLOGICKÝ PREHĽAD KRÍZY V ROKU 2009

Už na konci roka 2008 Gazprom požadoval zaplataenie Ukrajinského dlhu. Na túto výzvu Ukrajina nereagovala a už začiatkom roka niektoré krajiny zaznamenali pokles dodávok plynu.⁴ Následne už 6. januára SPP zaznamenala pokles dodávok zemného plynu na 1/3 čo ich v priebehu tohto dňa boli nútený

vyhlásiť stav núdze zatiaľ bez regulácie z opatreniami potrebnými na vyrovnanie tlaku v systéme zo spustením napájania na zásobníky na Záhorí. Už 7. januára došlo k úplnému zastaveniu dodávok plynu, čo asi nikto nepredpokladal a ani neexistoval takýto scenár pretože v histórii nikdy k takejto situácii nedošlo. Bolo potrebné vytvoriť scenár a aj technické zabezpečenie tejto situácie. Technicky nebolo možné už 8. marca zo zásobníkov ťažiť dennú celkovú kapacitu spotreby Slovenskej republiky a preto muselo prísť k opatreniam, na zabezpečenie dodávok pre domácnosti, vykurovanie, nemocnice a nevyhnutné služby pre obyvateľstvo na celom území Slovenska. V praxi to znamenalo vyhlásenie 8 odberového stupňa [5], ktorý zaviazal priemyselných odberateľov so spotrebou viac ako 60 000 m³ ročne znížiť spotrebu zemného plynu na úroveň bezpečnostného minima [4]. V tejto situácii, bolo potrebné riešiť krízovú situáciu hľadaním možností alternatívnych dodávok plynu do našej sústavy pretože otázka obnovenia plynu z Ukrajiny bola nejasná. Predstavitelia SPP začali hneď po prvom dni rokovať s akcionármi SPP a.s. E.ON Ruhrgas a GDF Suez o možnosti dodatočných dodávok plynu na naše územie. Tieto dodávky boli dojednané už 9. januára 2009 ešte bolo potrebné doriešiť technické zabezpečenie tejto transakcie. S pomocou spoločnosti RWE Transgas sa podarilo prvý krát v histórii po technickej úprave spustiť reverzný chod z Českej republiky prostredníctvom, ktorého nám vyššie tri spomenuté spoločnosti dodali plyn v objeme 15,5 mil. m³. Tento technologický veľmi zložitý proces spôsobil, že už 19. januára aj napriek nedoriešenej situácii Ukrajinsko-Ruského sporu mohla spoločnosť SPP obnoviť dodávky plynu pre všetkých odberateľov na úroveň stupňa 3 čo v praxi znamená bez obmedzení pre všetkých odberateľov SPP. Následne 20. januára došlo k obnoveniu dodávok plynu z Ruska cez Ukrajinu. Tento krízový stav nemá len technický rozmer, ktorý si vyžadoval hľadanie riešení netypické pre plynárenský priemysel, ale taktiež má aj politický rozmer, ktorý si vyžadoval zaangažovanie sa predstaviteľov nie len Slovenskej republiky, ale aj ostatných členských štátov ako aj vrcholových politikov Európskej únie. Tento daný stav sa dotkol v konečnom dôsledku 17 členských krajín Európskej únie, čo malo veľký ako ekonomický dopad tak aj politický a bezpečnostný rozmer budúcich vzťahov a fungovania dobrých vzťahov medzi Ruskou federáciou a Európskou úniou a ich členskými krajinami.

⁴ Bulharsko, Maďarsko a Rumunsko.

Politický rozmer tejto krízy mal veľmi široký záber a zapojili sa do neho viaceré diplomatické a politické špičky z Európskej únie. Už 7. januára 2009 došlo k formovaniu medzinárodnej expertnej skupiny pozorovateľov, ktorý mali sledovať vývoj situácie tranzitu plynu cez Ukrajinu. Po aktívnej komunikácii predstaviteľov Gazpromu Slovenská republika vyslala do dispečingového strediska na Ukrajinu dvoch expertov, ktorý sa stávajú súčasťou monitorovacej skupiny Európskej komisie. V priebehu týchto dní prebiehajú intenzívne rozhovory medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou, ktoré majú danú situáciu čo najrýchlejšie a k spokojnosti všetkých zainteresovaných strán vyriešiť. Vtedajší premiér Slovenskej republiky Róbert Fico navštívil 14. januára Ukrajinu aj Rusko, kde sa stretol s najvyššími predstaviteľmi a rokoval o možnostiach opätovného tranzitu cez Ukrajinu. K dohode nedošlo z dôvodu, že zúčastnené strany sa obviňovali navzájom. Róbert Fico po konzultácii s vtedajším českým premiérom Mirkom Topolánkom, predsedom Európskej komisie, predsedom Európskej rady, ako aj premiérkou Spolkovej republiky Nemecko vyzval Ukrajinu a Rusko k dodržiavaniu ich záväzku voči členským štátom Európskej Únie a taktiež navrhol swapovú operáciu výmeny plynu pre Slovenskú republiku, ktorú sa, ale v konečnom dôsledku nepodarilo presadiť.

K dohode a obnoveniu prevádzky došlo z 19. na 20 januára keď sa podarilo uzatvoriť dohodu medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou, ktorá podľa oficiálnych informácií obsahuje dve dohody:

- o dodávkach plynu z Ruska do Ukrajiny,
- o tranzite ruského exportného plynu cez územie Ukrajiny [6].

Tento stav, ktorý sa odohral počas chladných januárových dní v roku 2009 si vyžadoval podrobnú analýzu a nastavenie úplne nových krízových opatrení a taktiež aj prehodenie komplexnej stratégie vývoja energetickej bezpečnosti ako v Slovenskej republike tak aj na úrovni Európskej Únie.

3. OPATRENIA PO KRÍZE NA ÚROVNI EURÓPSKEJ ÚNIE A TAKTIEŽ AJ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Závislosť štátov na životne dôležitých energetických a surovinových zdrojoch a/alebo obmedzenie prístupu k nim predstavuje významnú hrozbu. Táto hrozba je najmarkantnejšia v tých krajinách, ktoré sú závislé na dodávkach surovín z iných štátov, nakoľko zastavenie alebo obmedzenie prísunu

energetických zdrojov by v nich mohlo vyvolať negatívne sekundárne vplyvy a vznik ďalších ohrození (napr. ekonomické straty a pod.) [7]. Preto si situácia vyžadovala prehodnotenie ako legislatívnych, tak aj technických postupov pri riešení takýchto závažných a nepredvídateľných situácií. Hneď v prvej polovici roku 2009 došlo na úrovni Európskej Únie. Komisia predstavila návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o opatreniach na zaistenie bezpečnosti dodávok plynu, ktorým sa zrušuje smernica 2004/67/EC.76 Právna forma „nariadenia“ na rozdiel od „smernice“ umožňuje, aby schválené pravidlá – po ich schválení v Rade a Európskom parlamente - boli uplatnené členskými krajinami a plynárenskými spoločnosťami okamžite, bez transpozičného obdobia [2]. Toto nariadenie upravuje nasledovné oblasti, ktoré by mali zvýšiť bezpečnosť dodávok plynu na úrovni Európskej Únie: pravidelná kontrola a vyhodnocovanie rizík v jednotlivých krajinách a informovanie Európskej komisie – zahŕňa vytvorenie akčných plánov jednotlivých členských krajín,⁵ zavedenie možnosti reverzného toku zemného plynu v sústave plynovodov na území Európskej Únie, vytvorenie možnosti zásobovania v jednotlivých krajinách Európskej Únie po dobu 60 dní do roku 2014 podľa indikátora N-1.⁶ V súlade s primárnym právom Európskej Únie toto nariadenie v sebe zahŕňa podľa článku 100 Lisabonskej zmluvy princíp solidarity v prípade, prerušenia dodávok plynu do niektorej členskej krajiny sa ostatné krajiny zaväzujú pomôcť jej v tejto situácii a to prostredníctvom vyššie spomenutých postupov. V neposlednom rade toto nariadenie obsahuje ustanovenie o zriadení authority - úradu, ktorý bude zodpovedný za monitorovanie a riešenie otázok spojených s dodávkami plynu [8].

Slovenská republika taktiež prijala určité opatrenia, ktoré by mali do budúcnosti prispieť k zvýšeniu predpokladu kvalitnejšieho a spoľahlivejšieho predikovania problémov v oblasti plynárenského sektora.

Taktiež vláda Slovenskej republiky na základe tejto skúsenosti musela pristúpiť k opatreniam, ktoré bude v budúcnosti možné použiť pri riešení takejto patovej situácie. V prvom rade došlo k novelizácii Zákona o energetike

⁵ Tieto plány bolo potrebné vytvoriť do marca minulého roka.

⁶ Indikátor N-1 definuje objem plynu, ktorý je potrebný na zabezpečenie dodávok počas 60 dní v čase najvyššej spotreby, t.j. najchladnejšieho obdobia, pričom pri výpočte tohto objemu sa má zohľadniť štatisticky najchladnejšie obdobie v každej členskej krajine, ktoré sa vyskytuje raz za 20 rokov.

č. 656/2004 Z. z. v rámci, ktorého došlo k významným zmenám v otázkach narábania s plynom.⁷ Hlavnou zmenou ktorú novela v marci 2009 zaznamenala je, že v prípade úplného prerušenie dodávok plynu na území Slovenskej republiky sa mení režim k prístupu k plynu uskladneného v zásobníkoch na území Slovenskej republiky. Vláda Slovenskej republiky bez ohľadu na majiteľa plynu môže tieto zásoby použiť na účely zásobovania spotrebiteľov v Slovenskej republike vo verejnom záujme [9]. Po prijatí tejto novely zákona Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky taktiež vydalo Vyhlášku v rámci ktorej špecifikuje a upresňuje postupy potrebné pre koordinovanie postupov pre plynárensky dispečing a Ministerstvo hospodárstva SR. V tejto štruktúre je taktiež nie len legislatívna úprava na úrovni Európskej únie a na úrovni Vlády Slovenskej republiky, ale taktiež technické zabezpečenie zo strany SPP a.s..

Pozícia SPP a.s. v tomto procese ako majoritného dodávateľa zemného plynu na území Slovenskej republiky je nesporná a preto sa očakávalo od SPP a.s. že príde s návrhom krízového riešenie pre budúce situácie obdobného charakteru. Po skúsenosti z januára 2009, kedy sa podarilo spustiť reverzný chod sa SPP dohodla o dodávkach plynu so svojimi akcionármi aj do budúcnosti. V praxi to znamená, že SPP a.s. uzavrela s E.ON Ruhrgas a GDF Suez dlhoročné zmluvy o dodávkach plynu v prípade úplného odstavenia dodávok z východu. Ide o množstvo 850 miliónov m³ ročne, čo je dostatočný objem na prekonanie podobnej krízy. Popri tejto aktivite sa okamžite rozbehli projekty, ktoré majú zvýšiť kapacity zásobníkov v Gajary-báden, ktorý je spravovaný spoločnosťou Nafta Gbely. Na tomto projekte boli po januárových udalostiach zintenzívnené práce tak, aby došlo k čo najrýchlejšiemu spusteniu do prevádzky čo najväčšieho možného uskladňovacieho priestoru. V súčasnosti je s plánovanej prevádzkovej kapacity 500 mil.m³ v prevádzke 400 mil. m³ [10].

V neposlednom rade je potrebné dobudovanie reverzného toku v plynofikačnej sústave pre možnosť natlakovania systému tak, aby bolo možné v budúcnosti dodať plyn aj do odľahlých častí východného Slovenska, ktoré v prípade poklesu tlaku prídu o dodávky plynu. V súčasnosti po testovacích aktivitách je v prípade potreby SPP a.s. schopná v časovom intervale približne 2 až 4 hodiny

⁷ Od tohto obdobia došlo k niekoľkým závažným novelizáciám tohto zákona hlavne kvôli implementácii Tretieho liberalizačného balíka.

pripraviť systém na reverzný tok ako z Českej republiky v súčinnosti so svojimi zmluvnými partnermi tak aj plynofikačnej sústave na území Slovenskej republiky. SPP a.s. taktiež prehodnocuje svoje investičné plány v rámci diverzifikácie ako trás dodávok ruského plynu tak aj diverzifikácie dodávateľov plynu na území Slovenskej republiky.⁸ Tieto projekty sú plánované v súčinnosti rozvoja stratégie Európskej únie v oblasti energetickej bezpečnosti.

Zahranično-politický rozmer plynovej krízy je neoddeliteľnou súčasťou ďalších postupov Slovenskej republiky v otázkach zahranično-obchodných vzťahov. Ministerstvo zahraničných vecí SR v týchto otázkach zohráva nezastupiteľnú úlohu. Jeho hlavnými cieľmi je:

- dosiahnuť, aby dodávky plynu z Ruska cez územie Ukrajiny nezvyšoval tlak na obchádzanie existujúcej hlavnej trasy tranzitu ruského plynu do Európy cez Ukrajinu a Slovensko,
- podporiť regionálnu spoluprácu a rozvíjať bilaterálne vzťahy so susedmi tak, aby došlo k prepojeniu SR s plynárenskými sieťami susedných krajín čo umožní prístup k novým trasám a perspektívne i zdrojom boli stabilné a spoľahlivé a aby sa dodávok plynu [2].

Na základe úlohy Ministerstva zahraničných vecí SR hájiť záujmy Slovenskej republiky v zahraničí ako na bilaterálnej tak aj na multilaterálnej úrovni, Ministerstvo môže prostredníctvom fór v medzinárodných organizáciách, v ktorých je Slovenská republika členom presadzovať parciálne svoje záujmy v oblasti energetickej bezpečnosti už krátkodobom alebo strednodobom horizonte. Tieto opatrenia sú zvyčajne legislatívneho charakteru medzinárodnej povahy a z nich sa postupne odvíjajú projekty dlhodobého charakteru, ktoré majú reálne prispieť k zvyšovaniu energetickej bezpečnosti krajiny.

Medzinárodné organizácie, ktorých sme v súčasnosti členom a majú otázky spojené z energetikou v agende sú: EÚ, OECD, OBSE V4. Najintenzívnejšie sa v súčasnosti otázkami energetiky zaoberajú predstavitelia v rámci EÚ a V4. Energetika je neodmysliteľnou súčasťou agendy z dôvodu, že hospodárstvo Európskej únie je do veľkej miery závislé na dovoze energetických nerastných surovín z tretích krajín zvyčajne s nestabilným politickým systémom, čo do budúcnosti zvyšuje

⁸ SPP a.s. plánuje v horizonte niekoľkých rokov dodávať približne 10 až 15 percent celkovej spotreby plynu na území Slovenskej republiky z iných ako ruských zdrojov.

predpoklad častejšieho opakovania sa podobných situácií, aká sa udiala v januári v roku 2009.

4. KONCEPT ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A V EURÓPSKEJ ÚNII

Pre Európsku úniu je energetická bezpečnosť jednou z jej hlavných priorít. Nie je na tom nič čudné, keďže samotná Únia vznikla na báze energetickej integrácie [1]. Aj preto otázky energetickej bezpečnosti a možnosti riešení rezonujú v odbornej i laickej verejnosti na rôznych úrovniach v Európskej únii už niekoľko desaťročí.⁹ Skutočnosťou ostáva, že intenzívne sa tejto otázke venujú **spoločne** ako členské štáty, tak aj Európska únia posledných desať rokov. Dôvodom nezájmu spoločného postupu v oblasti energetickej bezpečnosti bola práve otázka liberalizácie energetických trhov, čomu sa bránili ako členské štáty, tak aj súkromný sektor, ktorý v tejto oblasti hospodárstva podniká. Členské štáty sa otvoreniu tejto diskusie a vyvodu pre nich a na ich území podnikajúcich energetických gigantov dlhé roky bránili pod rúškom podpory svojich vlastných domácich záujmov. Postupné prepájanie globálnych trhov aj v oblasti energetiky prirodzeným spôsobom na základe niektorých udalostí vyvolalo potrebu otvoriť spoločnú diskusiu a taktiež podniknúť konkrétne kroky na to, aby sa zvýšila energetická bezpečnosť v regióne.

Z pohľadu Európskej únie došlo k spusteniu realizácie niekoľkých záujmových legislatívnych balíkov, ktorých aplikácia do praxe môže pomôcť k zvýšeniu energetickej bezpečnosti:

- liberalizácia energetických trhov,¹⁰
- spustenie legislatívy 20 20 20 do roku 2020.

Tieto dve iniciatívy by mali do určitej miery zvyšovať sebestačnosť Európskej únie a tak znížiť jej závislosť na okolitom prostredí v oblasti energetických surovín. Popri týchto aktivitách sa pripravujú aj ďalšie rôzne legislatívne návrhy ako aj konkrétne projekty, ktoré majú k zvýšeniu nezávislosti prispieť.

Liberalizácia energetických trhov spočíva v návrhoch, ktoré by mali sprístupniť jednotlivé

národné energetické trhy všetkým záujemcom na týchto trhoch operovať. Takýto návrh sa stal nepopulárnym z dôvodu, že bude mať vplyv na ekonomické výsledky dominantných energetických spoločností v jednotlivých členských krajinách. Problémom sa stala otázka oddelenia respektíve rozdelenia týchto spoločností v prvej fáze na báze právnej a v druhej fáze na báze oddelenia majetku týchto spoločností. Pre liberalizáciu trhu ako takého je potrebné odstrániť monopoly, čo v prípade energetického sektora nie je jednoduché vzhľadom na to, že vo väčšine štátov tieto monopoly boli súčasťou národného hospodárstva. Myšlienka liberalizácie energetického sektora bola navrhnutá nasledovne: v prvej fáze malo dôjsť k právnemu oddeleniu spoločností, tak aby výrobné kapacity, tranzit a distribúcia boli od seba oddelené a aby vznikol priestor na možnosť vstupu nových záujemcov o poskytovanie služieb v energetickom sektore.

V druhej fáze sa navrhovalo taktiež aj majetkové oddelenie týchto spoločností, tak aby neboli v nijakom majetkovo-právnom prepojení, aby nedochádzalo k podozreniam k obmedzovaniu záujmu vstupu na trh. Legislatíva sa zamerala samostatne na sektor plynárenstva a sektor elektriny z dôvodu, že každý tento sektor je špecifický a produkt, ktorý predáva si vyžaduje úplne iné legislatívne vymedzenie.¹¹ Tento legislatívny rámec mal taktiež prispieť k ochrane a kooperovanému postupu pri investíciách do sektora energetiky (bližšie pozri [11]). Hovorí sa otvorene o tom, že legislatíva pre plyn, bola do veľkej miery konštruovaná aj proti záujmom Gazpromu v plynárenskom priemysle na území Európskej únie.

Liberalizačné pravidlá definujú podmienku pri kúpe plynárenských podnikov¹² v takej podobe, že spoločnosť, ktorá chce investovať na území Európskej únie musí pochádzať z krajiny, v ktorej európske spoločnosti môžu taktiež investovať do plynárenského priemyslu. Ruský plynárenský priemysel je štátny, takže nie je možné sa v plynárenstve v Rusku angažovať a toto obmedzuje do určitej miery Gazprom pôsobiť na území Európskej únie. Tento postup má logický charakter, práve z dôvodu toho, že finančné možnosti Gazpromu sú „neobmedzené“ a mohlo by to

⁹ Už ropná kríza v roku 1973 rozpútala diskusiu o tom, že je potrebné vytvoriť koncept spoločnej energetickej koncepcie priestoru vtedajších Európskych spoločenstiev.

¹⁰ Pozostáva z návrhu trhov liberalizačných balíkov, ktoré je snaha aplikovať v praxi už od polovice 90. rokov minulého storočia.

¹¹ Mnohí analytici konštatujú, že legislatíva v oblasti plynárenstva, má nielen liberalizačný charakter, ale taktiež prispieva k zvyšovaniu energetickej bezpečnosti zo zahranično-politického hľadiska.

¹² Návrh na majetkové oddelenie spoločností – tzv. unbundling.

spôsobiť práve opačný efekt a to, že Gazprom by časom ovládal určitý podiel na trhu, čím by došlo k zníženiu možnosti liberalizácie a taktiež aj k zvýšeniu závislosti na jednej spoločnosti.

Popri pravidlách liberalizácie ako v plynárenstve tak aj v elektrine, legislatíva venuje pozornosť aj vytvoreniu inštitúcie, ktorá bude mať v budúcnosti za úlohu sledovať vývoj v jednotlivých členských štátoch monitorovať, a usmerňovať jednotlivé regulačné úrady členských štátov, tak aby došlo k zefektívňovaniu energetických sústav ako členských štátov tak aj celej Európskej únie (bližšie pozri [12]). Tento legislatívny rámec taktiež prináša zmeny a návrhy pre zlepšenie súčasného „zosieťovania“ energetických trhov členských štátov.¹³ V rámci rozvoja konceptu TEN-E – Trans European Networks - Energy, ktorý sa venuje podpore rozvoja sietí majú svoje neodmysliteľné miesto aj energetické siete. Tento koncept a finančná štruktúra má za úlohu podporovať návrhy projektov členských krajín ako aj súkromných spoločností, ktoré prichádzajú s projektmi na zvyšovanie energetickej bezpečnosti (bližšie pozri [13]) a zároveň v sebe prinášajú aj prvky pre podporu a zvyšovanie liberalizačného prostredia v oblasti energetiky.

Popri tejto iniciatíve vznikla taktiež iniciatíva 20 20 do roku 2020, ktorá v sebe zahŕňa niekoľko významných záväzkov.

EÚ v roku 2007 prijala tento klimatický a energetický balík v rámci, ktorého prijala opatrenia na zvýšenie energetickej bezpečnosti a klimatických opatrení:

- zvýšiť podiel obnoviteľných zdrojov energie o 20%,
- znížiť emisie CO² o 20%,
- znížiť spotrebu energie o 20%.

Zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov o 20% prinesie zníženie závislosti na dovoze energetických surovín. Pre dosiahnutie tohto cieľa musia členské krajiny podporovať rozvoj ako výskumu tak aj inštalácie technológií, ktoré prispievajú k dosiahnutiu tohto cieľa (bližšie pozri [14]). Slovenská republika v súčasnosti plní tento záväzok na 14%. Zníženie emisií o 20% je cieľ, ktorý by mal prispieť k zvyšovaniu

¹³ Energetické trhy členských štátov boli mnoho krát uzavretím trhov (hlavne v oblasti elektriny) a pre zvýšenie energetickej bezpečnosti je potrebné tieto energetické trhy postupne prepájať, tak , aby bolo možné ešte viac prehĺbiť liberalizačný proces a zvýšiť tak aj energetickú bezpečnosť. Napríklad aj kríza v januári 2009 bola toho jasným príkladom, že takáto potreba tu nevyhnutne je.

výskumu v oblasti technológií, ktoré budú prispievať ako k zníženiu spotreby energie ako aj zaťažovaniu ovzdušia emisiami. Tieto opatrenia majú v budúcnosti prispieť k skvalitňovaniu životného prostredia a taktiež aj k zníženiu závislosti na tretích krajinách a k zvyšovaniu sebestačnosti Európskej únie.

Slovenská republika ako člen Európskej Únie od roku 2004 musí implementovať legislatívu Európskej Únie do svojej legislatívy, tak aby bola v súlade s týmito pravidlami. Nie je tomu inak ani v oblasti energetickej politiky a špeciálne po udalostiach v roku 2009 sa táto implementácia a v niektorých prípadoch zintenzívnila a v súčasnosti môžeme hovoriť o ucelenej koncepcii energetického sektora, ktorý existuje v teoretickej rovine a bude si v najbližších rokoch vyžadovať praktickú realizáciu. Medzi takéto projekty v plynárenskom priemysle na Slovensku môžeme zaradiť severojužné prepojenie, ktoré by malo byť alternatívou súčasných tranzitných trás z východu na západ a do budúcnosti budú vedieť zaistiť vyššiu mieru diverzifikácie dodávateľov a tiež aj tranzitných trás.

ZÁVER

Energetika je v súčasnosti neodmysliteľnou súčasťou hospodárstva ako Slovenskej republiky, tak aj Európskej Únie a preto je dôležité nastaviť pravidlá a zabezpečiť čo najflexibilnejšie možnosti dodávok energií tak, aby nedošlo k opakovaniu udalostí z roku 2009 a aby tieto udalosti v budúcnosti nemohli za žiadnych okolností spôsobiť negatívny dopad na obyvateľstvo, na chod hospodárstva a celkovú bezpečnosť štátu, jeho fungovanie, rozvoj, stabilitu, atď. (bližšie pozri [15] a [16]). Aj túto zimu došlo k zníženiu dodávok plynu z Ruska cez Ukrajinu na naše územie. Obidve tieto strany okamžite informovali, že nejde o žiadny diplomaticko-politický problém, ale skôr o problémy spôsobené extrémnou zimou, ktorá si vyžiadala zvýšený odber plynu na území Ruska, čo zapríčinilo zníženie dodávok do Európskej únie. Na akýkoľvek výpadok dodávok plynu musíme byť precízne pripravený či už jeho pozadie bude mať politický, ekonomický alebo technický charakter a preto je v projektoch, ktoré sú v súčasnosti pripravené potrebné pokračovať.

LITERATÚRA

- [1] DULEBA, A.: Poučenia z plynovej krízy v januári 2009 Analýza príčin vzniku, pravdepodobnosti opakovania a návrhy opatrení na zvýšenie energetickej bezpečnosti SR v oblasti dodávok zemného plynu. In *Analýzy, VÝSKUMNÉ CENTRUM SFPA, N.O. Bratislava, 2009. s 18.*
- [2] HIRMAN, K.: Príčina krízy: plynová vojna o Ukrajinu. In *eTREND*, 21.4.2009. Dostupné na: <http://blog.etrend.sk/karel-hirman/2009/04/21/pricina-krizy-plynova-vojna-o-ukrajinu/>
- [3] IVANČÍK, R.: Energetická bezpečnosť Slovenska v rámci EÚ. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 170-177. ISBN 978-80-89282-65-4.
- [4] IVANČÍK, R.: Bezpečnosť Slovenska v ére globalizácie a po vstupe do EÚ. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011 : zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva. 2011. s. 162-169. ISBN 978-80-89282-65-4.
- [5] NEČAS, P. – UŠIAK, J.: *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
- [6] NOVÁK, L. a kol.: *Krízové plánovanie*. Žilina : Žilinská univerzita. 2005. 208 s. ISBN 80-8070-391-4.
- [7] NOVÁK, L. a kol.: *Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií*. Bratislava : Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy. 2010. 308 s. ISBN 978-80-970272-4-7.
- [8] TUSCHER.L.: Zhrnutie priebehu a dopadov krízy v dodávkach zemného plynu v januári 2009 SPP a.s. Dostupné na: <http://www.spp.sk/download/presskit/2009-01-27-SPP-Presskit-SVK-final-WEB.pdf>.
- [9] Vyhláška MH SR č. 459/2008 Z. z. zo 16. októbra 2008, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o postupe pri vyhlasovaní stavu núdze, o vyhlasovaní obmedzujúcich opatrení pri stave núdze a o opatreniach zameraných na odstránenie stavu núdze.
- [10] Vyhláška MH SR č. 268/1999 Z. z. z 1. októbra 1999, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o opatreniach pri stavoch núdze v plynárenstve.
- [11] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady o opatreniach na zaistenie bezpečnosti dodávok plynu, ktorým sa zrušuje smernica 2004/67/EC. Brusel, KOM (2009) 363, 16. júla 2009.
- [12] Zákon o energetike č. 656/2004 Z. z. v úplnom znení.
- [13] European Commission: Internal market. 2007. *Third package for Electricity & Gas markets*. 2007. Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/legislation/third_legislative_package_en.htm.
- [14] European Commission: Internal market. 2010. *Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER)*. 2010. Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/acer/acer_en.htm.
- [15] European Commission: Energy infrastructure. 2011. *What do we want to achieve?* 2011. Dostupné na: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/index_en.htm
- [16] Prednáška spoločnosti NAFTA a.s.: *Rozvoj uskladňovacích kapacít na Slovensku*. In Jesenná konferencia SPNZ 29. septembra 2011. Dostupné na: www.spnz.sk.